લાયક વાતચીત.

(સઘળી ઊમરના ભાઇઓને મન ઉપર લેવા જોગ.)

મુંબઇ;

નંબર ૭૭૦ વરતમાંન પ્રેસમાં મનચેરજી હોશંગજી જાગોશે છાપીઓ

કિંમત એક આનો.

વાડીવંતરને લાયક વાતચીત.

(જુદા જુદા ગ્રંથોમાથી વીણી કાહાડેલી.)

...એક ઠેકાણે લીલાંવ થવાનું હતું ...ટે લોકો ઘણા એકઠા થયા હતા; ત્યાંહાં ...ાંવને આરંભ થવાને લગાર વાર હતી, ...ે વાતો થતીયો હતીયો, તે સમયમાં કોઇએક ઘરડો હતો તેને તેઓ એકે કહ્યું "મોહોટાભાઇ, તમને ...ોછે? હમણાનો કાળ ઘણો કઠણ ...હીં? મને જણાએછે કે આ ...રના કરે કરીને કેટલાએક દાહાડામાં નીરધન થશે. એ ઉપર તમે શું ...રો?"

સાંભળીને ઘરડો કેહેછે "જો તમે, શીખામણ સાંભળશો, તો હું તે થોડામાં કહીશ. કેમકે કહ્યુંછે કે,

"શાણાને ઇશારત અને મુરખને ટાકણી."

તમે કોહોછો જે કર ભારેછે, તે ખરૂં, પણ સરકારે બેસાડેલા છે તેટલાજ કર આપવાના હોત તો ભારે ન હોત; પણ આલસ, મુરખાઈ, માતબરી, એઓના કર તેના કરતા [illegible]; વારૂ શારી શીખામણ સાંભળીને [illegible]

"જે પોતાને રાખેછે, તેને પરમેશ્વર રાખેછે."

જો કદાપી સરકારે આપણા ઉપર કર બેસાડયા કે જેણે તેણે પોતાની એક દશાંશ વેળા સરકાર ચાકરીમાં આપવી; તો તે સરકારને આપણે જુલમગાર કહીયે નહીં? અને જુઓ વારૂ, આલસ આપણી વખાત ટલી લેછે! નકામો ઉદમ કેટલો! ખ્યાલી ખુશાલી કેટલી!

"નીરઉદ્યમ, રોગનું ઘર; ને રોગ મૃત્યુનું."

"ઉદ્યમ શરીર તાજું રાખેછે વપરાતી કુંચીની પેઠે." પણ "અનુદ્યોગ શરીર ઘટાડેછે કટાએલા લોઢાની પેઠે."

ઉદ્યોગીને ફલ પ્રાપ્ત થાયછે, નીરઉદ્યોગીને નહીં, શા માટે કે,

"ઉંઘેલાં સિંહના મોડામાં શીઆલુઆં પોતાની મેળે આવીને પડતાં નથી."

માટે

"કાલ જો અમુલીકછે, તો તેને અકારજ ગમાવવો એ સરખું બીજું દેવાલુ આપણું નહીં."

કેહેવતછે કે,

"ગઈ ઘડી પાછી આવતી નથી."

આપણે વારેવારે કહીએ છીએ કે,

"આવકાશ ઘણોછે, પણ એમ કેહેતા કેહેતાંજ અવકાશ થોડો થતો જાએછે તેની શુદ્ધી રેહેતી નથી."

માટે ઉદ્યમ કરવો, અને જે ધારેલ તેજ કરવો. પછી કરતાં કરતાં અભ્યાસ પડયો એટલે તે સારો લાગશે, અને થોડીવારમાં અધીક કરતાં આવડશે, કહેલુંછે કે,

"ઉદ્યોગે સઘલું સારૂં થાએછે, અને અનુદ્યોગે સઘલું માઠું થાએછે."

"જે મોડો ઉઠેછે તેનું સાંજે કામ બાકી રેહેછે."

"આલશુ લોક વાટે હલવે ચાલેછે પછી તેમને દરીદ્ર મેલવી લેછે."

એ માટે,

"આપણે કામને ઠેલવું, કામથી આપણે ઠેલાવવું નહી."

"વેહેલા સુએ, વેહેલા ઉઠે, તે, જ્ઞાનવાન ધનવાન, અને આરોગ્યવાન થાએ."

એ માટે આગળ સારો સમય ક્યારે આવશે એવી આશા કરતાં બેસવું એ ઘેલાઇછે; ઉદ્યોગ કરયાથી જે સમય છે તેજ સારો સમય કરતાં આવડશે. કહ્યુંછે કે,

"ઉદ્યોગી મનોરથના ભરોસા ઉપર બેસતો નથી" અને "જેનું મનોરથ ઉપર જીવવુંછે, તેનું મરવું ઉપવાસ ઉપર હોયછે."

"ચાકરી કરશે તે ભાખરી પામશે."

"કષ્ટ વીના ફલ નહીં."

"જેને વ્યાપાર છે તેને સંપત્તિ છે."

"જેને ધંધોછે તેને લાભ આબરૂછે."

પણ,

"વ્યાપાર, ધંધો કરતાં આવડયો તો પુરૂં કરેછે; નહીંતો ગામ મુકાવીને નસાડેછે."

"ઉદ્યોગીને ઉપવાસ નહીં."

"ઉદ્યોગીના ઘરમાં દુઃખ પેસતી નથી."

"ઉદ્યોગીના ઘરમાં કોટવાલનાં માણસો;

"નાજરનાં માણસો જવા પાંમતાં નથી."

શા માટે કે,

"ઉદ્યોગ દેવું ટાલેછે,

"નીરૂદ્યોગ દેવું વધારેછે."

જેને બાપે કંઈ આપ્યું નથી, અથવા થાપણ મળી નથી, તેને ઉદ્યોગ એ મ્હોટી સીદો છે,

"ઉદ્યોગીને ઇશ્વર સહાય થાએછે."

કહ્યું છે કે,

"તું હલ ફેરવ, એટલે તને દાણા વેચવાને અને ખરચવાને મલશે."

"આજ ગયો નહીં તો કામકર, કાલની અડચણ કોણ જાણે."

"એક કાલ બે કાલના અવેજમાં થાયછે."

"કાલે કરવાનું તે આજ કરી નાંખ."

"તારા ધણીએ તને નકામો દીઠો તો શું તને શરમ લાગશે નહીં? તો હવે પોતાનો પોતે ધણી છતાં પોતાને નકામો જોઇને ચુપ કેમ રહેછે?"

જોઇએતો તારી પાછલ ઘણાં કામછે—તારી જાતનું કામ; તારા કુટુંબનાં કામ; તારી ન્યાતીનાં કામ; તારા ઈષ્ટ મિત્રનાં કામ; રાજાનાં કામ; પ્રજાનાં કામ; ગરીબ લોકોનાં કામ—

એ માટે

"સુરજ ઉગતાં ઉઠ અને સામાન તપાસ."

સ્મરણ રાખજે કે,

"મોજાં પહેરેલી બીલાડી ઉંદરને પકડતી નથી."

કહીશકે કે હું અશક્ત છું, અને કામ ઘણું છે; એ ખરૂં પણ નિત્ય અભ્યાસ રાખ, અને ચમતકાર જો.

"નિરંતર ઘસવાથી પથરો પણ

"નિત્ય કાતરીને ઉંદર મ્હોટું દોરડું તો.

"નિરંતર ઘા, મોટી છાયાનું ઝાડ

તમારા માંહેલા કોઈ કેહેછે જે

સ્વસ્થપણું ન જોઇએ એ શું? અ... જોઇએ, પણ કહ્યુંછે કે,

"સ્વસ્થપણું જોઇએ તો વખત સારો

"જાંહાં પલનો ભરોસો નહીં ઘટીકા વ્યર્થ કાઢવી તે સ્... કારણ થનાર નથી."

સ્વસ્થપણું એટલે વેલા વ્યર્થ ... નહીં એનું નામ, એ સ્વસ્થપણું,ઉદ્યો... પ્રાપ્ત થાએછે, નીરૂદ્યોગીને નહીં; શા... કે તેને ન્યાહાલ થયાનું સુખ થતું

"સ્વસ્થપણું ને નવરાસ એ બેઉ જુદ

"સુખનો અનાદર કર એટલે તે પછવાડે લાગશે."

"ઉદ્યોગીના ઘરમાં લક્ષ્મી નાચેછે."

"જેની પાસે પૈસા તેનો સરવ આરજવ કરેછે."

"જેની પાસે પૈસો તેના ઘરમાં સઘલાં સુખ ચાલીને આવેછે."

તમે કેહેશો જે પોતે શેઠપણું ભોગવીએ અને બીજા ઉપર કામ નાંખીએ, તો તે કશું થવાનું નહીં; કહ્યુંછે જે,

"આપણનું કામ આપણે પોતે જોવું."

"બીજાના ઉપર ઘણો વીશ્વાસ કરવો નહીં."

"ન જોયાથી જેવો તોટો થશે તેવો કામ ઉપર હાજર રહીને કામ ન સમજીને તોટો થાનાર નથી."

"કામ કરનારોની ચોકસાઇ ન કરવી તેજ તેમની આગલ આપણી કોથલી ઉઘાડી કરીને મુકવી."

ત્રીજું; બુદ્ધીને વીષયે સ્થીરતા, એક, નીશ્ચય, ચોકસાઇ, જોઇયે, શા માટે જે કહેલું છે,

નારૂ ઉજાડીને વાવેલું ઝાડ, ને
રવેલું કુટુંબ,
તાં નથી, જેવું સ્થીરતાથે

ન સેવ, દુકાન તને સેવશે."

યું જોઇએ તો પોતે જા."
તો કોઇને મોકલ."
ઉપર
રના માલા ઉપર."
ની ચાકરના હાથ કરતાં
ચીક કામ કરેછે."
ઉપર ઘણો વીશ્વાસ રાખીને
કલ ભુડાઇ થયાછે."
રમાં જે વીશ્વાસ રાખતા નથી
રેછે, પરમારથમાં વીશ્વાસ રાખે
તે તરેછે."
ટ બીજાવું હીતજ કરશે. કહ્યું છે કે,
"... કરશે તેની વીદ્યા."
તેની લક્ષ્મી."
ખેતર."
તરવાર."
..."
નો ધરમ." બીજું.
જોઇએ ચાહેછે ચાકર તો તું
હેનત કર."

નાન નાહના પ્રકરણમાં ઘણું
વું ને એ.

"નાહની ... મોટા બીગાડ કરેછે."

કહ્યું છે કે,

"ખીલાસાટ નાલ ગયો,
"નાલસાટ ઘોડા ગયો,
"ઘોડાસાટ સ્વાર ગયો,
"એટલો અનર્થ ખીલાથી થયો."

આ પાછલો ઉપદેશ ઉદ્યોગ વીશે અને પોતાના કામમાં ચીત દેવા વીશે કહ્યો પણ જો ઉદ્યોગ સુખદાયક જોઇએ તો તેને કારીગરી જોઇએ. તે જો સમજાયું ... તે નીશ્ચય ને

નહી તો જનમ સુધી દલતાંજ બેસવું, છેલે પાસે એક કોડી રેહે નહી એમ થશે, કહ્યું છે કે,

"મોટા ચુલો કોથલાને નાહનો કરેછે."

જો તમે શ્રીમંત થાવાના હો તો મેલવવું અને રાખવું, એ બેઉ જુઓ.

"આયપદ કરતાં જેનો ખરચ મોટો
તેને થશે સદા તોટો."

"બાયડીઓ, દારૂ, જુઓ, અને ઠગાઇ,
એ સંપતીને ઘટાડીને વીપતી વધારે
છે, ભાઇ"

"એક વ્યસનને જેટલું ખરચ લાગેછે
તેટલામાં બે છોકરાં ઉછેરતાં આવડશે."

તમે કેહેશો જે થોડો ચાહા, થોડું દુધ, લગાર સારૂં જમન, જરા સારાં લુગડાં, કોઇ દહાડો મંડળીને ઉજાણી આપી હોય તો, તેની ઘણી વીસાત નથી; તો આ વાત સાંભળો કે,

"અનેક નાહાનાનું એક મોટું થાયછે."

વલી,

"નાહના નાહના ખરચ સંભાલ."

"નાહાણું કાણું મોટું વાહાણ બુડાડે."

વલી.

"ઘેલા ઉજાણીઓ કરે છે, શાણા
ખાએછે."

અહીઆં તમે આવ્યાછો, શા માટે જે સામાન સસ્તો વેચાશે તે લેવા માટે; પણ યાદ રાખવું કે,

"જેનું કામ નહી તે અરધી કીમતે
પણ મોંઘું."

"જેની ગરજ નહી તે વેચાથું લીધું
તો, થોડા દાહાડામાં જેની ગરજછે
તે વેચવુ પડેછે."

જે લેવાને આપણું સામરથ નથી, તે શોભા સારૂ ભુલથી લઇને ઘણા લોક ફરેછે, માટે,

" પૈસા નાખી દેઇ સંતાપ, વેચાતો લેશો
નહી."

"આગલાને ઠોકર, પાછલો શાણો."

"શાણા, બીજાની ઠોકરે જોઇને સાવધ

થાએછે, પેશાનેતાની પણ સમજતા નથી."

હીરા, મોતી, શાલ જોડીઓ, કંઠીઓ કડકીયાં, વીટીઓ, રૂપાનાં વાસણ, ઇત્યાદી પદારથ ફકત શોભાના ગાંઠીયા છે; એ વગર કાંઇ અડકું રેહે એવું નથી; એ સારાં દેખાએ છે માટેજ લેવાં. એ બાબત ખરચ વધારીને મોટા મોટા દરીદ્રી થયા, અને જે સંસારમાં સાચવીને ચાલ્યા, અને જેણે પોતાના પરસેવાથી ચાર પૈસા ગાંઠે કરયા તેની પાશે તે કરજ માગવા લાગ્યા, માટે,

"ઊભા કણબી પડેલાં શ્રીમંત કરતાં મોટા."

કેટલાએક લોકોછે તે એમ કેહેછે જે, અમારો બાપ અમારે સારૂ પુષકલ સંપત્તી મુકી ગયોછે તે કદી ખુટશે નહીં, પણ તે સંપત્તી બાપે કેટલા શ્રમથી મેલવીછે, કેવી સાચવીને રાખીછે, તેનો તેને અનુભવ નથી માટે તે ખરચવાને તેને અઘરૂં લાગતું નથી, તેને જણાએછે જે,

"સદા દાહાડોજ રેહેશે કદી રાત થવાની નથી."

પુષકલ છે તેમાનું થોડું થોડું ખરચીએ તો શી ચીંતા છે; પણ યાદ રાખવુ કે,

"ભરેલાં પાણીમાંથી નીત્ય થોડું થોડું લીધું અને પાછું નહી ઉમેર્યું તો વાસણ કોરડું પડે."

વાસણ કોરડું પડયું એટલે, પાણીની કીમત સમજાએ છે, તે પેહલાંજ જે સમજવાને પુછશે તેણે આ વચન ધ્યાન રાખવાં કે,

"પૈસાની કીમત જાણવી હોએ તો તે ઉછીના માગવા જવું."

વલી,

"જે ઉછીના માગવા જાએછે, તે જખ મારવા જાએછે." "જે ઉછીના આપેલા વસુલ કરવાને જાએછે, તેની પણ તેજ દશા."

પણ કરતાં આવ્યા છીએ તેમ ન કરીએ તો માન રેહેશે નહી, એમ કેહેશો તો,

"મોટાઇનો વીચાર કરશો તો પણ કરો."

બીજું

"એક સારૂં શોભાવ સારાં જોઇએ."

"બીજ વાવ્યુ પછી ઝાડ

"એક સારા વીશે મન મારૂ અનેકની પીડા કેમ થશે."

એવું છે કે સારા ધોતીજોડા પાઘડી જોઇએ; સારી પાઘડીને ગરઓ જોઇએ; સારા અંગરખા સારી સાલજોડી જોઇએ; સારી ર સારી કંઠી જોઇએ; એ સરવ સારૂં; બાયડી સારી, વાહાંન સારાં, આગતસ્વાગત સારૂં, નાચ ઉજાણીઓ સારીઓ, સગાં સ પ્રયોજન સારાં, દાન ધરમ તેને સારાં, એવાં એ સરવ સારાં, જોડા થકી ઉતપન થાએછે. ખરચના તાણમાં પડેછે, પ્રતીષ્ઠા લાભથી ઘણો અનરથ કહ્યું છે

"અરીએ પ્રતીષ્ટાંસારૂ કરવાને જવું નહી. ફુલીને બલદની નહી."

વલી કહ્યું છે કે,

"મોટાઈ સંપત્તી સંગા વીપત્તી સંગાતે જમીં સાથે સુએછે." "

તેહેવાર કરવો, એ નું

એટલું હોઇને બાહેરની ઠાઇ કામની; જેને સારૂ એટલ કરમાં પ તે થકી શરીરને આરોગ નહીં; દી વીશાંતી નહી; આબરૂને નહીં; જાને વીશે મત્સર ઉતપન કરેછે; આપણને વીપત્તીમાં નાખેછે

તમે કેહેશો જે આ લીલાવલા પૈસા માંગતો નથી, છ મહીનાની આપેછે; તેને આજ આ પાણીની વસ લેવાને શી ચીંતા છે, તો જુઓ જે કરીને તમે પોતાની શી દશા કરોછો પોતાનું સ્વતંત્રપણું કરજ આપનારને

ઉપર પૈસા પોંહોંચા
જોઇને લાજ પામશો;
ાને બીહીશો; તમે
ાલા દેખાશો; વાયદો
શો. શા માટે જે,
તે પાછલ ખોટું
છે."

અસત્યની સ્વારી

ા માનુસે એવી દશાથી
ભલાએ પોતાનું સત્ય છો-
ાટે તે શું કરશે ?
સદાચરણનું ચાલવા દેતી

ઉભી રેહેતી નથી."
પોતાને બંદીખાનામાં
પરાધીન કરેછે.
આપણે સ્મરણ ભુલીએ
ાણ "સાવકાર લોક ઘણી
દઢ હોએછે."
ત ઘટેછે, ઉગરાણી
છે.",
ાસ; લેનાર આપ-
"

તે બંદીખાનાનો ધીકાર
તરપણું, નીરલાભપણું,
ો અને સંસારી થા.
ના દાહાડા હશે, માટે
, ખરચીઉં તો શી
હ્યુ છે કે,
અને આપત્તી સાર, દ્રવ્ય
તેટલું બચાવ." શામાટેજે
ચલેજ ત્યાંહાંજ સુધી રેહે-

તે નીશ્ચય નથી."

પણ,
"જનમસુધી ખરચ તો થવાનોજ એ
વાતનો તો નીશ્ચય છે."
કહ્યુ છે કે,
"બે દીવીઓ વેચાતી લેવાને સેહેલ, પણ
"એક દીવો અખંડ બાલવો કઠણ."
વલી કહ્યુંછે કે,
"જેટલું મેલવાએ તેટલું મેલવ.
"મેલવેલું જેટલું રખાએ તેટલું રાખ
"તને પૈસાદાર કરવા સારૂ એથી બીજો
કીમીયો નથી."

હવે હું ચાર બીજી પણ સંસારીક વાતો થોડામાં કહુંછું, જે મનમાં દઢ ઉતારીઓ તો તમને દ[illegible]ની પીડા થનાર નહી.

"ઉદ્યોગ કર."
"પેદાએશ કરતાં ખરચ ઓછ કર."
"એક પઇસો બચાવ્યો તે બે પઇસા
મેલવ્યા બરાબર સમજ."
"એક એક પઇસો કરીને રૂપીઓ થાય
છે, અને એક એક રૂપીએ કરીને
શો રૂપીઆ થાયછે."
"સંચયને સારૂ કાંઈ દ્રવ્ય જુદું કાહાડ."
"પેદાશ ખરચનો હીશાબ રાખીને
જોતો જા."
"મોટાઇ માટે બીજાની બરોબરીથી
ખરચ કરીશ નહી. તથા આગલ
થનારા લાભની આશા ઉપર આજ
ખરચીશ નહી."

એ પ્રમાણે ઘરડાએ ઉપદેશ કરીઓ તે સાંભલીને સરવે ડોકાં ધુણાવ્યાં; એટલામાં ત્યાંહાં લીલાંઉ થવા માંડ્યું, ત્યારે સરવે ઘરડાની તરફ પુઠ કરીને ઝટાઝટ સામાન લેવા લાગ્યા. તેમાં એક વીવેકી હતો તે માત્ર પાછો હઠયો, અને આ સરવ વાતોનો વીચાર કરીને ચાલવા લાગ્યો, તે સંપતી સંતતી, આરોગ્ય ચીત્તની સ્વસ્થતા, એઓને પામીને જનમ સુધી સુખી થયો.